

tussen

Duin & Dijk

Natuur in Noord-Holland. Jaargang 8 2 ● 2009

Miranda Zutt-van der Made

Steenlopers

Op stap met Hans Roersma en Nelly van Brederode

● Nelly van Brederode en Hans Roersma aan de Hondsbossche Zeewering. Foto: Hans Roersma.

Aan de voet van de Hondsbossche Zeewering onderzoeken Hans Roersma en Nelly van Brederode al jarenlang steenlopers. Uit tellingen en recent kleurringonderzoek blijkt dat de aantallen steenlopers die gebruik maken van deze locatie veel groter zijn dan werd aangenomen.

Op een stormachtige dag in november arriveren we in het prachtig gelegen huis van Hans en Nelly in Petten. Vanaf 1991 wonen ze hier definitief. Een unieke locatie op een steenworp afstand van de Hondsbossche Zeewering (HBZ) met in hun eigen weiland voor het huis een vanginstallatie. Het is de bedoeling dat we mee kijken tijdens het vangen en ringen van steenlopers, maar de harde wind vergezelt van hagelbuien gooit roet in het eten. De paar smienten en zilvermeeuwen die zich in de lucht wagen ploeteren tegen de wind in en vliegen achteruit in plaats van vooruit...

Waarom de steenloper?

Al op jonge leeftijd is Nelly actief bij de N.J.N (Nederlandse Jeugdbond voor Natuurstudie). Met name het waddegebied, de getijden en de steltlopers hebben haar interesse. Al snel is ze mee gaan doen aan tellingen, nationaal en internationaal. Het ringen van vogels langs de Friese kust, maar ook in Marokko en Mauritanië heeft de interesse in steltlopers vergroot.

Hans, ook oud-NJN-er, is achter de Hondsbossche Zeewering opgegroeid en al op jonge leeftijd is voor hem duidelijk dat dit een bijzonder gebied is. De combinatie van een zeedijk met strekdammen, grenzend aan polders met aan weerszijden duinen, is uniek in Nederland. Eén vogel is altijd wel op de dijk te vinden, en dat is de steenloper. Samen hebben ze besloten gericht onderzoek te doen naar die soort.

Zij begonnen met onderzoek naar het aantal steenlopers op de HBZ. Er wordt vanaf 1994 maandelijks, soms wekelijks geteld.

Zij tellen volgens twee methoden: 1. Het tellen van de vogels bij afgaand water (4 uur na hoog water). De vogels hebben honger en komen naar de strekdammen om te foerageren op de mos-

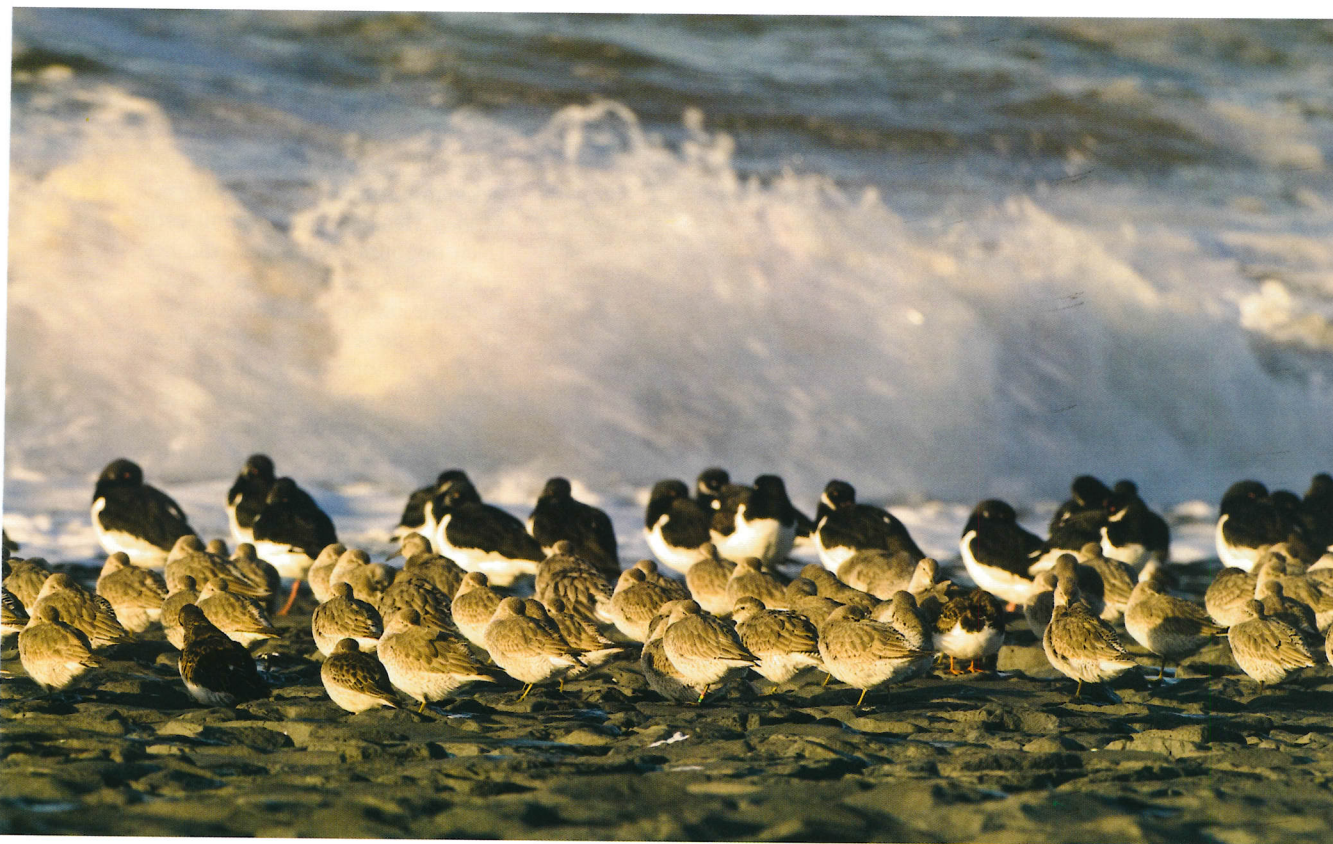
selen, zeepokken en kreeftachtigen. Er wordt begonnen bij Petten, waar de eerste strekdammen droogvallen, en dan zuidwaarts richting Camperduin. Alle 36 strekdammen worden in 2 tot 4 uur geteld. In augustus en september wordt ook het aantal juveniele vogels geteld, om het broedsucces te bepalen.

2. Slaapplaatstellingen in de winter, wanneer de steenlopers tijdens vloed en bij rustig weer, ter hoogte

● Door Bernadette Balten gemelde en gefotografeerde steenloper van de Zuidpier IJmuiden.

willen stenen

● Hoogwatervluchtplaats aan de Hondsbossche Zeewering met scholeksters, kanoeten, paarse strandloper en steenloper. Foto: Hans Roersma.

van de Hazepolder en de Putten overnachten. De figuur geeft een beeld van de resultaten.

Tijdens de eerste tellingen komen ze geringde vogels van Gerlof de Roos uit Vlieland tegen. Deze steenlopers blijken zeer

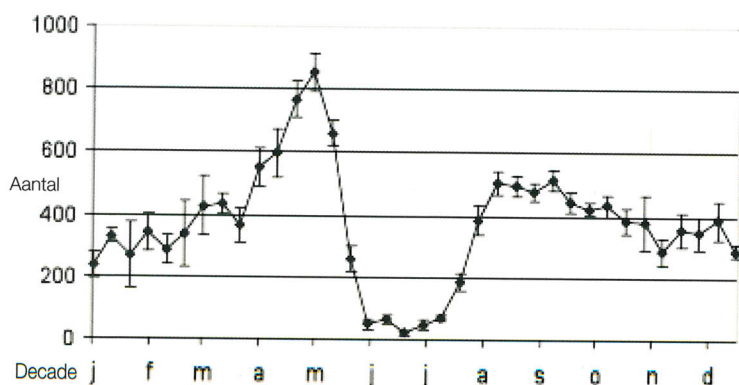
plaatstrouw. Ze zitten al jaren achtereen 's winters op dezelfde strekdam. Dat heeft de volgende vragen opgeroepen:

- hoe plaatstrouw zijn steenlopers?
- wat is de verblijfsduur; wanneer komen en gaan de blijvers en de doortrekkers?

De enige manier om hier achter te komen is door zelf te gaan ringen.

Vangmethode

In 1998 hebben Hans en Nelly een ringvergunning voor steenlopers gekregen. Het duurde tot 2000 voor het lukte om de eerste steenloper te vangen. Ze hebben het eerst geprobeerd volgens de methode die Gerlof de Roos op de strekdammen van Vlieland gebruikt. Hij gaat daarbij 's nachts op pad met een sterke lamp waarmee hij de vogels verblindt, om ze dan met een soort ►

● Aantalsverloop van steenlopers aan de Hondsbossche en Pettemer Zeewering van 1994 tot 2008 (gemiddelden per decade \pm standaardfout).

● Zojuist geringde steenloper met achtereenvolgens vlag, marker en ring van het Vogeltrekstation. Foto: Hans Roersma.

vlindernet te vangen. Deze methode heeft in Petten niet gewerkt.

Samen met Jos Roersma en Fred Koning zijn vele nachten vangpogingen gedaan, met extra sterke lampen waarvoor een accu nodig was. Er is echter gewoon te veel lichtvervuiling en de vogels zien deze optocht al van verre aankomen. Vervolgens hebben Hans en Nelly het geprobeerd op de traditionele manier met mistnetten op een strekdam. Toen hebben snel opkomend tij, harde wind, vissers en ook te veel licht gezorgd dat er niets is gevangen.

Uiteindelijk is het gelukt met een dubbel slagnet, officieel druipnet genoemd. Deze methode wordt onder andere op de vinkenbaan van Castricum gebruikt om bijvoorbeeld leeuweriken te vangen. In het weiland is een stukje kort gras van 4 bij 10 meter met houten lokvogels en een geluidsbox met aan weerszijden de klapnetten. Op enige afstand staat een schuurtje van waaruit het net kan worden bediend. In het getijdenboekje kan worden opgezocht hoe laat het hoog water wordt. Ongeveer een uur voor hoog water komen de steenlopers over de dijk de polder in. Een goede indicatie zijn de scholeksters die de strekdammen net 5 tot 10 minuten eerder verlaten. De meeste steltlopers reageren goed op geluid. Vooral in het voor-

jaar, als de hormonen op hol slaan, reageren ze erg sterk. Zo kan je gericht een uur vangen, zodat je met minimale inspanning een maximaal resultaat bereikt. Meestal worden er een paar tot tien steenlopers tegelijk gevangen. De top was ooit veertig steenlopers in een uur. Ook andere steltlopers, zoals watersnip, bonte strandloper, witgat, oeverloper, kanoet, paarse strandloper en regenwulp komen op de geluiden af en worden als bijvangst ook geringd.

Ringen en kleurvlaggen

Het ringen is voornamelijk de taak van Hans, terwijl Nelly de tellingen en de administratie voor haar rekening neemt. In het begin zijn de vogels alleen voorzien van een ring van het Vogeltrekstation. Die zijn echter moeilijk af te lezen. Omdat ze graag willen weten hoe lang de vogels blijven en hoeveel vogels gebruik maken van het gebied zijn deze ringen in het najaar voorzien van een gekleurde laag tape. Iedere week heeft een andere kleur gekregen. Al snel is gebleken dat het aantal vogels vrijwel constant is, maar dat vogels met gekleurde ringen deels zijn vertrokken. Er is dus sprake van een grote turnover: er zijn veel meer vogels die van de HBZ gebruik maken dan er bij één telling worden geteld. De uitdaging is nu om dit aan te tonen en uit te

zoeken hoe groot die turnover is. Daarvoor is het noodzakelijk om door te gaan met het kleurring-onderzoek.

De traditionele methode, met zes gekleurde ringetjes boven elkaar, vinden Hans en Nelly vanuit esthetisch oogpunt iets te veel van het goede. In Amerika is een nieuwe methode ontwikkeld met een kleurvlaggetje boven het loopbeen en die methode wordt nu sinds twee jaar gebruikt. De vlaggetjes zelf zijn van een opvallende kleur geel en voorzien van drie zwarte hoofdletters. Daaronder zit een klein geel ringetje (marker) die aangeeft wie de vogel heeft geringd en daaronder het metalen ringetje van het vogeltrekstation. Sinds 2000 zijn er maar liefst 1800 steenlopers geringd, waarvan sinds 2006 300 met een kleurvlag. Op verzoek van Bernard Spaan van het NIOZ worden nu ook kanoeten gevangen en voorzien van een kleurring. Vroeger waren er op de HBZ alleen kanoeten als het vroom, maar tegenwoordig zijn er in de winter 50-1000 kanoeten langere tijd op de HBZ aanwezig. Blijkbaar is er iets aan de hand...

Terugmeldingen

De vlaggetjes zijn veel beter af te lezen en dat blijkt ook wel uit het hoge aantal terugmeldingen. Terwijl normaal gesproken 0.1% wordt teruggemeld, zitten Hans en Nelly nu op meer dan 10%. Maar liefst 90% van deze terugmeldingen komt uit de omgeving van Petten en Den Helder. Het netwerk van mensen dat van hun steenloperonderzoek op de hoogte is groeit. Al vanaf het begin van het ringonderzoek leest gepensioneerd marineman Kees de Graaf bij Huisduinen en Den Helder vele honderden metalen ringen af. Sinds de start van het kleurringonderzoek is Albert Gronert een trouwe melder van gekleurringde vogels aan de HBZ. Het aflezen van metalen ringen is voor sommigen een spe-

● Polder Q, Zijpe, één van de polders achter de Hbz waar steenlopers foerageren. Foto: Hans Roersma.

Uit ander onderzoek is vast komen te staan dat de steenlopers die gebruik maken van de West-Europese vliegroute tussen de broed- en overwinteringgebieden, deel uit maken van twee verschillende populaties, die in het veld niet van elkaar te onderscheiden zijn. De meeste overwinteraars in Nederland behoren tot de populatie die broedt in Groenland en Noordoost Canada. Deze vogels benutten het gebied ook om na het broedseizoen te ruïen. Deze groep trekt pas eind mei tot begin juni weer via IJsland terug naar Groenland en Canada. In het voor- en najaar worden hun aantallen aangevuld door grote aantallen vogels van de Noord-Europese populatie, die zuidelijker overwintert, tot in West-Afrika. De Noord-Europese populatie broedt langs de kusten van Scandinavië tot in Noordwest-Rusland. In april arriveren ze op de HBZ om bij te komen van de lange reis die ze al achter de rug hebben en om op te vetten voor de laatste etappe. Deze vogels zijn dan wel duidelijk herkenbaar, doordat ze volop in broedkleed zijn, terwijl de later vertrekkende overwinteraars nog in winterkleed zijn. In het najaar verloopt dit proces in omgekeerde richting. De tellingen maken duidelijk dat de HBZ van internationaal belang is. De aantallen steenlopers kunnen in het voorjaar oplopen tot 1500.

ciale sport, zo las Job ter Hoorn er onlangs, in Petten, in één week-einde 60 af!

Af en toe komt er een melding van Wieringen, Texel, Scheveningen of IJmuiden. Deze zomer had Hans voor het eerst een eigen gekleurde steenloper op Rotummerplaat. Er is een klein aantal terugmeldingen uit Frankrijk, Noorwegen en Zuidoost-Engeland. De verste terugmelding komt van een ringer uit Senegal. Vooral in het najaar lijken de steenlopers die zuidelijker gaan aan de HBZ even kort op te vetten om dan meteen aan één stuk door te vliegen. Op weg naar de broedgebieden blijven ze wat langer. Ook u kunt een bijdrage leveren aan het onderzoek van Hans en Nelly door te proberen zoveel mogelijk ringen af te lezen en de gegevens te sturen naar:

Hans Roersma en Nelly van Brederode
Leiweg 2a, 1755 KM Petten
vanbrederode@hetnet.nl

Bedreiging

Dat de HBZ en de aangrenzende polders een belangrijke waarde hebben als natuurgebied, is al langer bekend. Het belang van de zee-wering op zich is tot nu toe onderbelicht gebleven. Uit het onderzoek is het grote (inter)nationale belang van de HBZ voor steenlopers duidelijk geworden. Zowel de Noord-Europese als de Canadees-Groenlandse populatie benutten de HBZ als pleisterplaats. De aantallen steenlopers die hier gebruik van maken, zijn mogelijk vele malen hoger dan de tellingen tot nu toe hebben laten zien. Door kleuringonderzoek kan hierover meer duidelijkheid worden verkre-

gen. Daarnaast zijn er meer vaste gasten als kanoet en regenwulp waarvoor de HBZ van groot belang is. Tijdens vorst komen er steltlopers, zoals tureluurs, uit het binnenland naar de HBZ. Niet alleen de HBZ is belangrijk voor deze steltlopers, ook de polders en de wetlands achter de HBZ zijn onmisbaar als foerageer- en rustgebied. Beide gebieden zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Een grote bedreiging vormen nu de plannen voor de kustverdediging en de versterking van de HBZ. Er zijn vier alternatieven, waarvan er één bestaat uit een zeewaartse versterking met zand door het aanleggen van een breed strand tegen de dijk. Dit zal tot gevolg hebben dat de strekdammen onder een dik pak zand verdwijnen en daarmee de foerageer- en bestaansmogelijkheid voor de steenlopers op de HBZ. Dit jaar valt hierover het besluit. Naast de vier alternatieven bedreigen ook plannen van de gemeente Zijpe en belanghebbenden zoals projectontwikkelaars de rust en het landschap. Deze plannen behelzen grootschalige buitendijkse huizenbouw aan de Hondsbossche met een haven en bijbehorende infrastructuur. Laten we hopen dat er wijze besluiten worden genomen, zodat de vele steenlopers blijven en Hans en Nelly hun onderzoek nog lang voort kunnen zetten.

Miranda Zutt-Van der Made
Dijk 6
1721 AE Broek op Langedijk
zuttmade@quicknet.nl

Literatuur

- BREDERODE, N. VAN, 2008. De Hondsbossche Zeewering een bedreigd bolwerk voor Steenlopers. Limosa 81: 62-67.
- H. ROERSMA & N. VAN BREDERODE, 2008. Van Ganzen kan de kachel niet branden. Tussen Duin & Dijk 7(2): 9-13.